

В. БУДЗИНОВСЬКИЙ.

О П Р И Ш О К
ТА ІНШІ ОПОВІДАНЯ

Л В І В 1 9 2 7

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001005443793

BIBLIOTEKA
 Państwowego Internatu
 dla
 STUDENTÓW TEOLOGII PRAWOSŁAWNEJ
 Uniwersytetu Warszawskiego

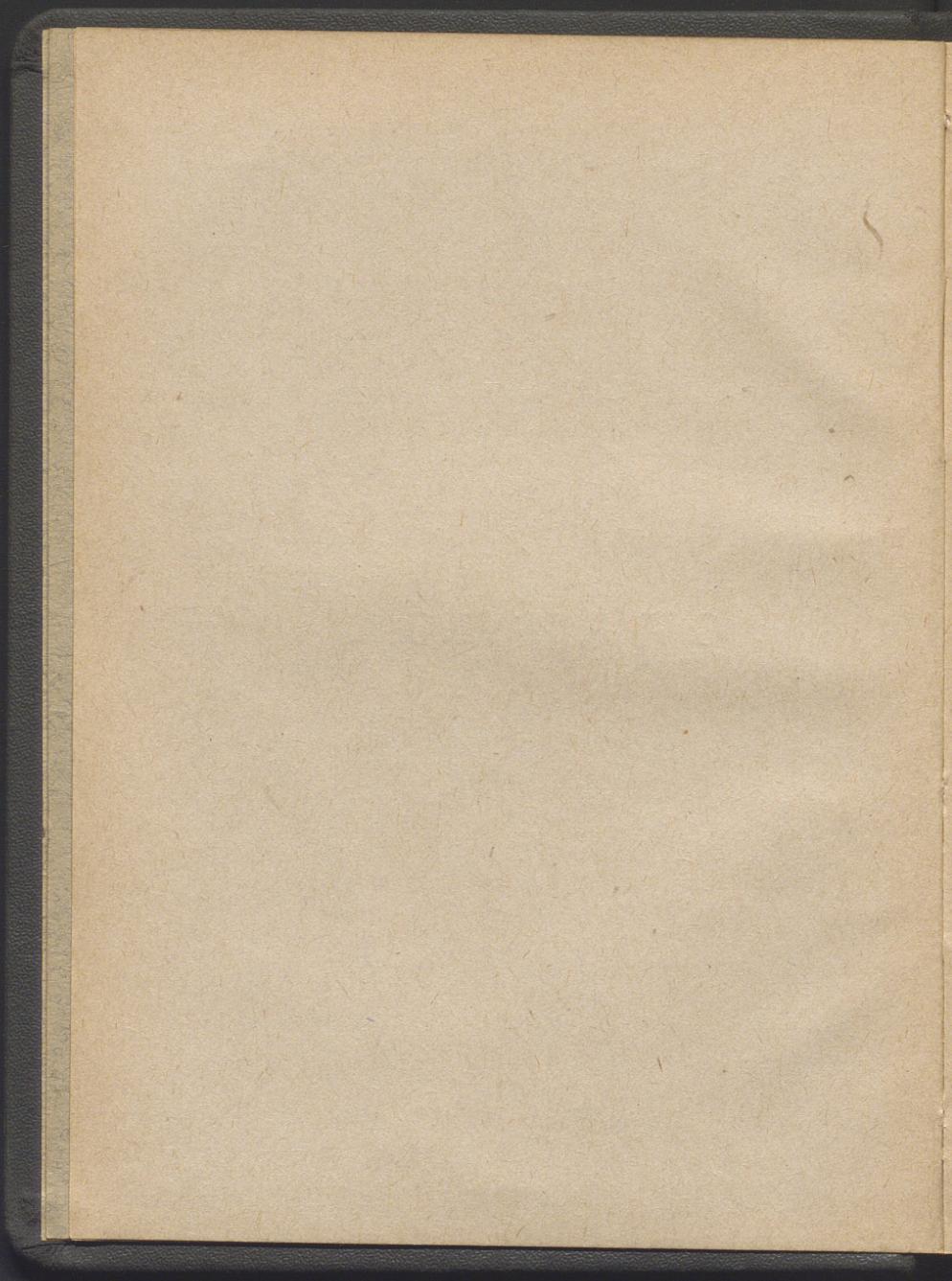
№ 2701.

BIBLIOTEKA
NARODOWA
BN

3.430.109

Друкарня „Новочасна“ Львів, вулиця Панська ч. 21.

ОПРИШОК

Як не рахувати Лисої Гори біля Високого Замку у Львові, то професор Датівус (так звали його школярі) знав наші гори тільки з образків і з пісні „а верхи гір сягають зір“. З племен, які живуть в наших Карпатах, наочне бачив тільки хлопів з племени бойків, бо ще будучи школярем у Львові купував у них сливки і горіхи, його мама купувала бриндзю. Брали дорожше як Жиди, але за те їх товар був ліпший. Якби професор був вродився двацять років пізніше, то не знав би, як бойко виглядає, бо львівський магістрат геть бойків викупив з міста. З лемків професор Датівус оглядав на власні очі тільки одного — кардинала Сембратовича. Як не рахувати гуцульського мосяжного топірця, що перехрещений з шаблею резервового ляйтнанта висів над ліжком професора, то найславнійшу породу карпатських верховинців, себ то гуцулів професор Датівус знав тілько з двох, над його бюрком повіщених образків, виданих Хойнацьким. На однім образку гуцул, на другім люлька з гуцулкою. Живих гуцулів не бачив. Не бачив, тай годі!

І цікавий професор Датівус не був подивитися, як то з близька виглядає карпартська гора, хоч би дивлячися на неї з долу. А про те, щоби він аж в Карпати їхав, щоби на яку високу гору поліз, та з неї подивився на світ божий, то вже й бесіди не могло бути. Він казав, що як сходами вилізе на третий поверх своєї гімназії, то не виїздячи зі Львова, має вражінє, неначеб виліз на Сивулю. Якби ще підійшов один поверх аж на стрих і подивився крізь квартирку в даху, то неначеб дивився на світ з вершка Говерлі. Філі дахів львівських домів мабуть цілком добре віддають філі карпатських верхів.

Аж приїзд цісаря до Львова зломив ту байдужність професора до гір і зацікавив його ними, спеціально гуцульською частиною. Щоби австрійського цісаря, чи як тоді Галичани казали, „нашого найянішного монарха, з котрого ласки вільно нам жити і розвиватися“..., отже щоби того цісаря забавити, Поляки спровадили на показ кілька пар карпатських диунів в їх оригінальних одягах. Професор бачив тих гуцулів і ті гуцулки, та балакав з ними. При тій нагоді ствердив, що образки видані Хойнацьким „невдачні“, бо ті гуцулки, з котрими він балакав, о много гарнійші, як люлька з гуцулкою на образку Хойнацького. У сеї на образку очий цілком не видко, а та, з котрою він балакав, не лиш мала пару великих очей, але ще й моргала на него.

Від того погляду її очей, що глибоко вбився в його душу, він цілу ніч не міг вснути. Думаючи про ті очі, думав також про ту природу, посеред котрої такі очі виводяться. Думав про гори і ломив собі голову над питанем, чи між звісними йому го-

рами, себто чи між горами на образках і справжніми горами — ріжниця така сама, як ріжниця між люлькою з гуцулкою на образку Хойнацького і гуцулкою живою, котру бачив і з котрою балакав. Щоби знайти розвязку сего питання, професор Датівус рішився зараз в перший день літніх ферій поїхати в гуцульські гори. Таким способом побачив би не лиш немальовані гори, але й немальованих гуцулів і гуцулки. Не було виключене, що побачить також ту, з котрою балакав у Львові і котра на него моргала. Купив карту генерального штабу і поїхав за лізницею до Станиславова. Зі Станиславова на Делятин, Ворохту і далі ще не було залізниці. До Делятина заїхав фякром, відтам в гори пустився пішки.

Вже в Дорі, вже в Яремчу професор ствердив, що гори на образках, го ніякі гори. Тут є на що дивитися. Чи з долу дивишся в гору, чи вилізеш на яку гору і відтам глянеш на ту панорamu — краса, якої не опишеш. Таке перо, що гідно передало би красу гор, ще не вродилося. Задивившися на ті гори, ті скали, ті ялиці, ті кипучі потоки, професор забув за обі гуцулки. І за ту на образку, і за ту, котра у Львові моргала на него.

По нічлігу в Яремчу у якогось гуцула, котому, ні його жінці й не придивився, пішов насамперед в ліс. Роздягся і витріпав усі блохи, котрі йому через цілу ніч не дали зажмурити ока. Витріпавши, перенісся на інше місце, щоби витріпані блохи назад не вернули до него. Надів назад на себе, ляг на череві в траву, розклав перед собою карту Генерального штабу і студіював. Його наміром було

вийти на шпиль найвищої гори в сій стороні, отже на карті шукав дороги. Знайшов, що якийсь час треба йти горі Прутом, потому горі якимсь потоком, далі край потока плаєм. А що через ті гуцульські блохи цілу ніч не спав, рішився бодай годинку продріматися під чистим небом. Простягнувся на траві горілиць, лице накрив від сонця картою і вснув. Коли пробудився, годинник показував уже четверту з полуночі.

— Нині на гору вже не зайду, — подумав. — Що мені діяти? Відкласти до завтра. Але що робити нині? Чи може знов очувати в якій гуцульській хаті, щоби мене блохи доїли? Нізащо в світі! Волю під чистим небом.

Коли професор вже рішивати очувати під чистим небом, то йому було однаково, тут, чи десь далі. Отже найрозумніше було пуститися в дальшу дорогу і коли смеркнеся, лягати там, де ніч захопить його. Зате завтра буде близше до мети своєї мандрівки. Закусив, напився з полевої фляшки молока, запалив куба і пішов. Саме коли стало смеркati, зайшов до пункту, де треба було перейти на пляй високо над потоком. Під плаєм, під скалою стояла гуцульська хата. Інший був би втішився, що буде мати нічліг в хаті. Але по першій ночі в такій хаті професор ані думав ризикувати ще раз. Всеж таки мусів бодай підійти до порога або застукати у вікно, бо молоко, яке мав з собою, вже вийшло йому і він не сумнівався, що тут дістане свіжого. Двері хати були відчинені. Приступив до дверей і застукає у одвірок.

— А там який дідько? — почув жіночий голос.

— Газда є? — спитав.

— Газди нема, але є газдиня.

— Молока дістане у вас?

— Та ходіть сюди, бо я тереблю мандибурку.

Через ті блохи професор боявся станути в хаті хочби тільки одною ногою. Лише відповів:

— Я зажду тут... як молоко маєте.

— А чому ж би не мала!

Професор сів на камени біля хати, в такім віддаленню від дверей, що на його думку, блохи не могли доскочити до него. Ждав на гуцулку докурюючи цигаро.

По хвили вийшла гуцулка і станула перед ним. Не така, як та, що у Львові моргала на него, бо гарнійша. О много гарнійша. Придивившися ій, професор став думати, що може у сій хаті нема так багато бліх, як в тій, в котрій ночував послідну нічку; або може вони не такі біснуваті.

— То ви напилисьби молока? — молодиця спитала.

— Та якби ви продали, то напивсьби. І сю фляшку наповнивби на дорогу.

— Колиж бо я молока не продаю.

— Погано!

— Чому погано? Молоко дістанете. Свіже, бо я що лиш видоїла корову. Поступіть до хати.

— Нині така жара, в хаті мабудь душно. Я напивсьби тут.

Молодиця побігла за хату, де в скалі був льох. Принесла горнець молока і подала йому, кажучи:

— Пийте досхочу.

— Я даром не хочу.

— А я за гроші не даю. Нічого не даю за гроші. Хиба дайте мені огарок.

Приступила до професора і сміючися вихопила з його руки недопалок цигара. Зза крайки витяг-ла люльку, вклала огарок, придавила пальцем і вскочила до хати покласти в люльку грань. Пакаючи сіла на другім камени просто професора, котрій випивши половину горшка, решту вливав у фляшку.

— А то нащо? — молодиця спитала.

— На доро́у. Я йду далі.

— Та вночі, щоби скрутити вязи, або скоти-тися в потік?

— Я десь тут в лісі переночую і далі піду доєвіта.

— Десь тут в лісі? Та чого в лісі? Щоби комарі зайлі? Хто буде докладати до ватри, як ви вснеть?

— В хаті ще гірше. В хаті блохи.

— А хто ж би спав у хаті? В хаті душно. В літі спимо на сіні. Я сплю на сіні, мій газда на сіні. Сеї ночі тільки я, бо газда пішов до ліса. Верне аж на неділю.

— Деж се сіно?

— Не бачите? — молодиця спитала показуючи

на оборіг. — Полізете драбиною і зариєтесь в сіно, то й вставати не схочеся вам. За такий нічліг я ще й завтра дістану від вас огарок. Може ви голодні? Принесу вам будза, кулеша вже випікається і мандибурка вже на огни. До кулеші і до мандибурки додам бриндзі.

Професор Датівус рад був, що буде міг вигідно проспатися на сіні, що дістане теплу вечеру. Найбільше рад був з того, що ще яку годину буде міг побалакати з гарною і веселою гуцульською молодичною. Комбінація: кулеша і бриндзя, бриндзя і картопля смакували професорови, як не знать який марципан. Попоївши, попив молоком. Казала йому випити се, що у фляшці, бо завтра на дорогу дасть йому свіжого. Професор закурив куба, друге подав молодиці.

— Сховайте се, — сказала, — бо то подле. Мені дасте огарок, як викурите своє цигаро. Буде сильнійше.

Професор докурив до половини. Другу дав гуцулці. Вона зараз стала напихати лульку.

— Ви якісь не такі, як інші пани, що деколи заходять в ті наші гори, — сказала, сідаючи на порозі хати.

— Чим я не такий, як інші?

— Ви якісь такі несмілі, як малий хлопчина... Але вам стелиться дорога, мусите виспатися. Драбина під оборогом. Приставте і лізьте. Чи може приставити вам? Я ще трохи маю роботи. По роботі спущу собаку і також лягаю.

Хоч в сіні не було бліх, професор і на обо-

розі не скоро вснув, бо аж коли стало світати. Спав майже до полудня. Коли пробудився і зліз по драбині, комбінація кулеші і бриці знов була готова. Пополуднував, наповнив молоком фляшку, дав молодиці огарок цигара і пустився в дальшу дорогу. Коли вже був на плаю над хатою, молодиця крикнула до него:

— А як будете, панцю повернати, то знов вертайте попри нашу хату і поступіть на молоко. Але не з суботи на неділю, ані з неділі на понеділок, бо тоді газда дома. Хиба, що ви тільки на молоко та кулешу. Сего, то й сам газда не поскупиться дати вам.

Професор розсміявся, обіцяв, що поступить, може завтра, і пішов далі. Вже йшов які дві години. Все під гору, тай під гору, а сонце шкварило сердечно. Впрів, утомився. Щоби відпочати, сів на камени, з котрого міг оглядати скалистий, зубатий берег потока, що з гуком і шумом пінівся, розбиваючи свої груди об вистаючі скелі. Напився з фляшки молока, запалив куба і вдивлявся в піну глубоко під ногами, та в грізну стіну по тім боці потока. Глянувши в низ плаю, побачив насамперед голову, потому груди, а далі цілого гуцула, що йдучи плаєм до гори, наблизився до него. І гуцул вздрів його. Вдививши в професора, гуцул не зводив з него очій. Підступивши до него на яких двацять кроків, гуцул станув і стоячи неподвижно, вплялив у него свої чорні, огністі очі.

Професорови зробилося ніяково. Гуцул виглядав так, що великого довіря не мож було мати до

него. Високий, кремезний. Вуса як великі помела, але чорні. Волося чорне, довге, мабуть ще ніколи не чесане, спадало йому на плечі, на рамена. Брови великі, чорні. Зпід бров стріляли огністими ліскавками пламенні очі. Вже все те робило його страшним. Ще страшнішим робив його одяг. Капелюх, мабуть між зверхною і спідною верствою товщу фільцовий, вже давно втратив свою первісну форму. Між колпаком капелюха і крисою межі вже не було. Імпрегнований був лоем з голови, мабуть ще його прадіда. Так само верстви лою були на капелюсі як і під капелюхом. Очевидно сей лій був перемішаний з усяким нехарством. Не виключене, що в нім були, як комахи в бурштині, увязнені також трупи бліх і інших одомашнених насікомих. Сорочка може була колись біла. Тепер ні чорна ні сіра. Шикоро розхрістана не закривала широких грудей, як у медведя порослих чорними кудлатими. Рукави закочені під паху. В лівій руці держав топорище сокири, завішеної на рамена. Такий төгуцул стояв тепер двадцять кроків перед професором.

Коби ще той дикий син гір пішов собі далі, то професор подумав би: „от бідний, некультурний чоловік“. Так погадав би і не боявсьби його. Але той страшний Гуцул ие йде далі. Стоїть неподвижно, як в землю вкопаний стовбур, ще й дивиться на него, сверлує його своїми страшними й огністими очима. Від сонця не била така жара, як від тих очей...

— Чи може він що від мене хоче, — професор подумав — тільки боїться промовити? Може

би забалакати до него?.. От, ліпше не викликувати вовка з ліса. Вступлюся йому з очий. Треба йти далі.

Професор випустив з уст пару клубів диму, встав і рушив далі плаєм в гору. Не хотів показувати страху, отже йшов поволі і не озирався. Але наслухував. А за ним: чалап, чалап. Чалапають постоли. Раз почув тони, які свідчили, що пятнацять до двадцять кроків за ним гуцул чистить ніс.

— Коли він вже йде, то може би я його пропустив попри себе?

Професор зупинився, неначе призирається гарному в сім місци шипотови, і лише боком глянув у сторону гуцула. Але й гуцул вже не йде. Ст іть і далі не зводить з него свого острого, пронизливого зору. Се професорови вже рішучо зачало неподобатися.

— Той гуцул щось має до мене, — думав. — Може... Гм... Може то муж тої молодиці?

Професорови зробилося на хвилю горячо, та по хвилині затрусило ним, неначеб в січни вискочив голий з теплої хати на мороз. І знов зробилося горячо; на тіло виступив піт.

— Може то опришок, котрий гадає, що я Бсгзна які маєтки ношу з собою?

Професор пустився далі, смоктаючи своє цигаро. За собою чує: чалап, чалап.

— Він рішучо напосівся на моє жите, тільки насамперед хоче загнати мене далі, в якесь цілком безлюдне місце. Дасть мені раз по голові тою скірою і буде досить. Трупа кине в потік, та по мені й ворон не закраче.

Професор не взяв з собою ніякої зброя, бо чув, що наші гори цілком безпечні. Мав тільки складаний ніж до хліба, або якби треба було врізати патика. Чи мав дати замордувати себе без ніякої оборони? Кілька десять кроків перед собою побачив під прямовісною скалою грубу ялицию. Професор непомітно всунув в кишеню руку вільну від цигара і непомітно витягнув її з ножем в затуленій жмени. Взяв цигаро в зуби, другою рукою отворив ножа. Гуцул всого того не міг бачити, бо ішов за ним. Підійшовши до грубої ялиці під скалою, професор зупинився. Станув плечима до ялиці, лицем до гуцула. В одній руці держав цигаро, в другій за пазухою ніж.

В тій хвили, коли професор станув під ялицею, і гуцул, неначе в землю врився. Але не стояв постійно на місці. Ступив три кроки вперед і станув. Ступив знов два вперед і знов станув. А все з напруженим лицем, все з очима вліпленими в лице професора. По хвили гуцул стояв уже тільки десять кроків перед професором. Ще по хвили тільки п'ять. Страшний був тепер з тим, якоюсь звірською жадобою опанованим лицем; з тими палкими очима, що сипали якимсь пекольним жаром.

— Тепер хиба вже скінчиться мої муки, — професор подумав. — Як зробить ще один крок вперед, не буду ждати, аж замахнєся сокирою. Пхну в його груди ніж і скочу за ялицию. Ніж не великий, але серце пробе.

Щоби обі руки мати вільні, професор кинув решту цигара, так що воно покотилося аж поза гуцула на край плаю над потоком.

Гуцул скочив, в скоку обернувшись схиливсь, підймив цигаро і поклонившися затовщенім каплюхом аж до землі, сказав, щасливо усміхаючися: „дякую вам, паночку“.

Напихаючи люльку, пішов далі в гору плаєм. Йому ані в гадці було, що перед маленькою хвилиночкою був опришком, що його жите висіло на волоску, та що він спасся тільки тим наглим скоком в зад за огарком.

Професор стояв під ялицею оставпілій. Зразу йому лячно стало, бо уявив собі, що якби не на-глій скок мнимого опришка в зад за цигаром, то був би замордував невинного чоловіка. Коли професор нагадав собі, що його душа була на рамени, хоч той опришок не на него самого, а на його огарок полював, зареготав. Сей регіт грохотів далі добру хвилю, бо скали відповіли семикратною луною. Аж гуцул зачув. Озирнувся і подумав.

— У сего панка не всі дома. Кинув майже половину цигара. Ще й так необережно, що троха не скотилося в потік. Тепер не знатъ чого, смієся до себе. Ще й так крепко, неначе би заіржала моя кобила.

СТУДЕНТСЬКА ПОЛІТИКА

Вже смеркало. На лавці губернаторських валів у Львові сиділи три паничі. Всі три зажурені, невеселі, в глибокій задумі. У всіх трох думки були однакові. Кождий з них ломив собі голову питаннем:

„Когооб то „пумпнути“? Як роздобути хоч би пару країцарів, бодай на нині... на вечеру?

Решту грошей, які зібрали були всі три до купи, разом сімнацять центів, вже „пустили“ нині в полуднє. Купили бохончик хліба, кусничок солонини і зіли на обід. На вечеру вже не мали ні кусничка сухого хліба.

— Я не вигадаю нічого, — перебив мовчанку наймолодший студент фільософії. — Продати вже не маю що, кредиту також не маю. Хиба продам се, що на мені.

— Я не вигадаю, — додав теольог-екстерніст. — Коби видержати до позавтра! Позавтра безпечно дістану гроші від батька моєї судженої.

— Позавтра мені твої гроші, чи гроші твого будучого тестя вже будуть непотрібні, бо позавтра дістану гроші від моого рідного батька, — сказав

третий, студент прав. — Але як видержати до того позавтра?

— Ми тут, ні кождий зокрема, ні всі три на купу нічого не вимудруємо, — обізвався фільзооф. — З пустого в порожнє годен напляти тільки один Могила. Може би ми поступили до него? Як він за нас не подумає і не вигадає чогось, то до того позавтра повмираємо з голоду.

— Я так думаю, — потвердив теольоғ-екстерніст. — Андрій витягнув нас нераз зі скруті, може й тепер витягне.

— Могила тепер сам у великій скруті, — замітив правник. — Але потапаючий і бритви хапається. Ходім до него. Коби тільки був дома!

Всі три товариші пішли до четвертого, Андрія Могили. Один заковтав у двері. Всі три серця забились надією, бо почули грімкий голос Могили „прошу!“ Один по однім всувався в комнату, кажучи „добрий вечір“. В комнаті було темно, бо не світилося.

— Ти знаєш, хто ми? — спитав правник, звернувшись в ту сторону комнати, де знав, що стойть ліжко.

— Пізнав по голосі, — відповів Могила, що справді лежав у ліжку. — Приходите, неначе з неба впали. Я вже хотів посилати по котрого з вас, але моя служба десь вся занапастилася.

— Ми вже від вчера не бачили тебе, отже прийшли підивитися, чи тобі що не хибue. І хочемо тебе порадитися, бо ти найпрактичніший з нас всіх, — відповів правник.

— Покищо, розгостіться, — Могила промовив торжественно. — Чим хата богата, тим рада.

Але насамперед засвіти свічку, бо темно. Маєте сірники? Свічка на столі.

Теольог засвітив свічку. На столі лежали карти. Тарокові і ферблеві. Окрім них і свічки, стояв ще збанок з водою.

— Чим хата богата тим рада, говорив Могила показуючи рукою збанок. — Вода гідна, бо з Погулянки рурою просто на нашу вулицю. Може троха тепла, бо сторожиха принесла ще вчера рано. Але на порожній шлунок, такий як мій, зимна вода не добра. Я вже гадав, що й на вечери буду мусів пити воду. На щастя ви прийшли. Що маєте? Ковбасу? Сардинки? Ементалера?

Гості зглядалися, то на себе, то на него. Ще не зміркували, чи він серіозно думає так, як говорить, чи се може його підшебиничний гумор. Нарешті всі три неначе на команду розвели руками і здвигнули раменами.

— Ваша мовчанка, — Могила сказав, бачучи се, — неначе найкраща орація Ціцера, або Демостена. Ледви чи котрий з тих двох найбільших ораторів класичної культури здужав би так проречисто і так переконуючо змалювати ваші соціальні відносини і економічну крізу в нашім краю. Коли нічого не маєте на зуб, то дайте бодай закурити. Я вже від полудня перетрушу ю всі закутини хати за гарнаками. І зпід ліжка повимітав, та знайшов пару мачок. Але й вони вже пішли з димом!

Всі три знов здвигнули раменами.

— То чого ж ви влізли до мене? — Могила крикнув? — Дивитися, як вмираю з голоду?

— Нас пригнала сюди, — промовив правник — надія, що твоя голова щось вигадає.. Що до мене

то я мав також слабу надію, що ти вже дістав гроши. Ти на батьківськім хлібі...

— На батьківськім хлібі?! — Могила перебив, сідаючи на ліжку. — Я на батьківськім хлібі? Хто тобі сказав таке? Хиба мій батько! Бо він і мені все каже, що я їм його хліб. Ще й дурно, бо в приписанім речинці не сів до іспиту. А я, бігме! Щоби я так з того ліжка не встав, як я сего року їв батьківський хліб. Тепер червень, значить шостий місяць. За сих шість місяців я не зів окрушини батьківського хліба.

— Я чув і ти сам казав, що твій батько посилає тобі що місяця по двацять п'ять гульденів.

— Та присилає. Але що з того, що присилає. Ось і вчера прийшли від него гроши. Прислав, але... чортови в зуби! Заки я встиг купити за них кришку хліба, вже їх чорт взяв!

— Та як?

— Цілком так само, як що місяця. Я сів до фербля і програв. Всьо до чиста. Ось тобі той батьківський хліб. Будь ним ситий!

— Се твоя вина.

— Моя вина, чи не моя, але гроші чорт взяв і того батьківського хліба я не зів. Я над раном вернув до хати з порожніми кишеньми і з порожнім шлунком. Лежу в ліжку, попиваю воду, тай думку думаю.

— І не вигадаєш нічого? — спітав теольог. — Ще не було такої скруті, з якої ти не витягнув не тільки себе, але й твоїх товарищів.

— Ситуація безнадійна не є, — Могила відповів по хвили намислу. — Може будемо мати вечеру. Перед годиною був у мене Синько. Також прилетів на крилах голоду. Його прізвище нагадало

мені прізвище одного ґрайзлєрника при улици „На рурах“, у котрого я два роки тому брав на борг і доси не заплатив. До него я післав Синька з таким листом:

„Високоповажаний і випробований добродію мій! Неначе вирубане на гранітній, несокрушимій скалі, стойть написано в моїому записнику, що я Вам винен чотири ґульдени і двацять вісім центів австрійською валютою. Як поживу, то віддам. Але біда не спить і я в дорозі на той світ. Вмираю з голоду. Як хочете колись дістати свої гроші, то спасайте мене, вихопіть з кігтів смерти і спрavте назад на дорогу життя. Дайте бодай чверть бохонця хліба і допишіть п'ять центів до моого довгу. Про мене хоч би й вуглем в комині. Як вже буду радником суду, безпечно віддам. Хліб депонуйте в руки моого камердинера а в вільних від служби хвилях студента політехніки Синька. Кінчу щиро-сердечним бажанем: нехай надія, що колись таки дістанете від мене гроші, як найдовше держить Вас при житю, в добром здоровлю і ще ліпшім гуморі. З поважанем, Андрій де Безгрішний Могила“.

— І ти гадаєш, що він ще поборгує тобі? — спитав теольог.

— Я вагітний надію. Гадаю, що дасть бодай того чверть бохонця. Як його мій лист розжалобить, або розвеселить, то й більше дасть.

В тій хвили двери відчинилися з ломотом і в комнату вскочив Синько, держачи високо в руці п'їв бохонця хліба.

— Тільки половину дав? — Могила спитав, неначе розчарований. — А то безрога!

— Ти хотів тільки чвертку — Синько відповів. — Він дав ще раз тілько. На тім ще не

кінець. Твій лист розвеселив його так, що він додав за шістку сира і два великі квасні огірки, по крайцарови один. Твій довг у него побільшився о двацять і два крайцарів.

Синько видобув з кишені грудку сира, два огірки і поклав на столі.

— Пир! — Могила крикнув, вискаючи з ліжка. — Іджте, хлопці і мачайте, а за решту вибачайте.

Фільозоф вхопив за хліб і хотів кусник відломити. Такий був голодний, що не годен був здергатися, — заждати, аж господар поріже.

— Гов! — Могила гукнув. — Так не можна. Любімся як братя, але рахуймося як жиди. Нас тут, фалабу, пятеро. Се ізобиліє харчів треба поділити на п'ять рівних порцій. Рівних, рівніських. Маю вагу на листи. Саме буде добра.

Могила присунув до себе малу листову вагу, став різати хліб і важив. Кождий дістав рівно п'яту частину хліба, п'яту сира, п'яту огірка. Хлопці мачали в солі сир і хліб, закусували огірком. За пару мінуди пир скінчився, Могила ляг назад на ліжку і торжественно промовив:

— Тепер сідайте, мовчіть і слухайте!

В комнаті були тільки два крісла. Отже два сіли на кріслах, два на ліжку. В них вступив дух, бо по такій промові вже не сумнівалися, що Могила таки щось вигадав.

— Грайзлерник, — Могила зачав, — дай йому Боже, многая літа! Себто, бідай сто літ ждати на свої гроші. Отже той грайзлерник спас нас від голодової смерти, але не на довго. Ви, замість дещо відклести на завтра і на чорну годину, схаласували всьо нараз. Треба оглядатися за іншим „вурцом“.

Вгадайте, на кого я важу... Не вгадаєте. Важу на Кліма Анкевича. Мабуть всі знаєте його.

— Того старого спенсіонованого професора університету? Того з дірою в чолі?

— Старий він є, і спенсіонований. Діру в чолі має. Тай з університетом мав щось спільного. В черновецькім університеті був за бібліотекаря. Кажуть, що й викладав щось. Але все те пусте. Чим був, тим був, коби тільки мав гроші і не поскупився викинути два три гульдени в такім товаристві, як ми.

— Даремні будуть твої заходи, — перебив правник. — То бідолаха. Ніколи не має крайцара при душі. Кельнери в каварнях і чарки чорної кави не дадуть йому, як не заплатить зараз. Кажуть, що він любить, випивши дешо, будьто би забутися, взяти капелох і відійти не заплативши.

— Я знаю, що він любить таке. Але се ще не доказ, що він не має грошей. Він тільки грає комедію розсіяного професора. Бо хтож любить платити за се, чого не дістане, бо вже випив? Платиться з мусу, тільки тоді, коли чоловік не годен втечі.

— Коли він не любить платити за себе, то надія, щоби заплатив за других, приміром за нас, дуже слаба.

— У него вдача така, що як вже ковтне дві, три вишнівки і сидить в веселім товаристві, то з грішми не числиться. Очевидно, коли саме тоді має їх. Ще як басувати йому...

— Що правда, він дуже зарозумілий і любить, як йому потакувати, — докинув фільозоф.

— Се його Ахілева п'ята і в сю п'яту я ціляю. Вже маю цілий плян. Я не дурно лежав цілу днину

в ліжку і спав тай думав, думав і спав. Ви мабуть самі знаєте, як то нераз буває, коли в животі сваряться цигани. З голоду чоловікови приходять до голови ріжні нонсенси, чоловік ідіотіє, робиться мен-текаптус. Отже й я з голоду взяв, тай прочитав одну фільозофічну розвідку, яку вчера забув у мене Скрипницький. Аж коли прочитав, я побачив, що автором сих фільбофічних мудрощів є наш Клім Ан-кевич. Се відкрите піддало мені плян, котрий виконаємо нині. Він що ночи, точно о годині оди-нацят й приходить до Пекла.

Пеклом називали у Львові в другій половині минулого століття каварню при улиці Краківській. Се була історична, найстарша львівська каварня. В 1848-м і місці сходилися в ній всякі революційні конспіратори. В роках сімдесятих і вісімдесятих минулого століття, саме тоді, коли Могила був студентом, ся каварня, хоч нора, була каварнею аристократів духа. В дніну і вночі пересиджували в ній всі журналисти, поети й інші письменники, політики, театральні актори і всякі інші генії. Взагалі в кождій хвили, в день чи вночі, в тій каварні мож було зійтися з людьми інтелігентними і веселими.

— Знаю,— Могила тягнув далі,— що Клім Ан-кевич має гроші. Кого натягнув, того не скажу, Хиба може знов написав яку величаву біографію одинокого українського аристократа в Галичині, Дорферовича. Відки взяв, відси взяв, але має. Вчера, заки я сів до тих безталанних карт, заплатив мені вечеру. Решти ще не прötартив, бо зараз по вечери поїхав до дому. Вночі безперечно буде в Пеклі.

— Ти його добрий знакомий, то він тобі може

заплатить що. Але нам цілком чужим? — првника замітив скептично.

— В тім вже маягол ова, щоби й ви щось лизнули. Зробимо се так. Підемо до Пекла так, щоби там бути вже перед одинацятю. Скажемо дати собі по одній вишнівці. Ту його розвідку покладу перед собою на столі. Як він увійде, я зачну читати, ви будете дуже пильно слухати. Він, очевидно, приступить до нас. Тоді я скажу, що ми читаемо його студію, бо така геніяльна, що ми всі, хоч не фільольоги, сильно нею заінтересувалися. Читаемо і дебатуємо. Він сказиться, очевидно, з утіхи. Ми запіваємо авторови „многая літа“, решта піде на його рахунок.

Як Могила сказав, так і зробили. Вже перед одинацятю всі п'ять сиділи в Пеклі навколо стола просто дверий, щоби Анкевич, скоро увійде, зараз побачив їх. На столі перед Могилою лежала брошурка. Вибила одинацята, Анкевича нема. Вже за пів години північ, Анкевича нема. Вже дванацята... Хлопці посоловіли. Випили по вишнівці, але ніхто такий, що за них заплативби, не надходить.

— Що буде? — зачали питати Могилу.

— Віра твоя, спасе тебе! Лише тільки скажу, Могила відповів. — А що так, перед порожнimi чарками скучно сидіти, заспіваймо щось.

Поплила українська пісня за піснею. Хлопці співали і позиралі на двері в тій надії, що як не Анкевич, то може надійде хтось інший такий, що любить веселу молодь і гарну пісню. Але надходили самі чужі. Приходили, сідали, пили каву чи горівку, тай прислухувалися пісні. Деякі й собі підтягали Надійшов якийсь польський редактор і сів далеко від них, бо хотів попрочитувати газети. Надійшов

редактор Українець, але що він був фанатик з „твердої“ себто кацапської партії, пішов до другої комната. Увійшов якийсь старий полюс. В чамарі, в пе-ребакиреній великій оксамитній рогативці. Сів при сусіднім столику, насторожив уха і слухав. Вислухав одну пісню і вдоволений гладив велику, сиву патріярхальну бороду. Перша пісня подобалася йому. При другій схопився неначе вжалений і пішов до другої комната, впрочім не відділеної дверми від першої.

— Пан добродій ворог музики? — кельнер спітав, приступивши до него.

— Навпаки, — полюс відповів. — Я дурію за піснею, але не за московською. В першій хвили я не знат по якому вони співають, хто вони. Я аж при другій пісні похопився, що то Москалі. А я держуся того, що каже наша пісня: „Кто поведзял же Москале сом то браця нас Лехітуф, тему первши в леб випале прши косьцеле Кармелітуф“.

— То не Москалі, — кельнер пояснив. — Я їх дуже добре знаю. То Русини з української партії.

— Що ви мені говорите! Я сам чув, що бала-кають по русіньску. Я розумію, що хлоп на східних кресах говорить русіньським діялектом. Говорить так, бо своєї національної мови, мови літературної поль-ської ще не знає. Я сам з моїми хлопами бала-каю по русіньски. Але коли інтелігентний греко-католик говорить тою мовою з другим інтелігентом, то, вибачайте, се вже національна зрада, се московство.

— Алеж пане! То кляті вороги Москалів.

— Тери фери! Кождий греко-католик, генте рутенус, котрий не є націоне польонус, в моїх очах є Москалем. Подивіться на їх піднебінє, то побачи-

те, що воно у кожного з них є чорне. Дивуюся, що цісар Франц Йосиф не прикаже всіх їх вивішати. Ладиться бути польським королем, кажуть, що в його жилах пливе кров Ягельонів, а терпить в своїй монархії таку зраду... Дайте мені чарку, але подвійну, вишнівки з румом. Мушу залляти злість!

Кельнер подав шляхтичеви горівку і пішов до першої кімнати, бо прийшло пару нових гостей. Переходячи попри стіл співаків, шепнув до них:

— Сей панок сердиться. Каже, що у вас чорне піднебіне.

— Нехай сердиться! — Могила сказав до товаришів, коли кельнер пішов далі. — Тим більше заплатить. Сей шляїун для нас, то неначе та манна, що цілком неожидано впала з неба, щоби від голоду спасті вибраний народ.

— Ти знаєш його? — спитав теольог. — Гадаєш, що то добрий вурц? То чого ж він втік аж до другої кімнати, ще й сердиться на нас?

— Я його не знаю, але знаю таких як він. — Могила відповів. — Коли тільки увійшов, я подумав собі, що він заступить нам Анкевича, котрий мабуть лежить недужий і нині вже не прийде.

— Як же ти до того шляїуна приступиш? Яким способом зробиш його нашим добродієм? — товариши питали.

— Я до него цілком не приступлю. І не гляну в його бік. Надіюся, що він сам прийде до нас. Я знаю таких столівників Господа Бога. Зробимо так: Насамперед заспіваємо „З димем пожаруф“.

— Та польську патріотичну пісню?! — крикнув Синько.

— Не ялося, — додав фільософ. — Ми не ренегати. Ми не генте рутені, націоне польоні.

— Ви кажете, що „з димем пожаруф“ польська патріотична пісня? Виключно польська?

— А якаж, як не польська? — товариші відповіли хором.

— А я вам кажу, що се молитва кожного катованого народу. Чи ми не катований народ? — Могила сказав, додаючи шепотом. — Нашим найяснішим монархом Франц Йосифом. Сю пісню він зробив нашою молитвою.

— Ale не австрійський цікар склав сю пісню, anі український поет. Склав її мабуть лях Уейскі. — замітив фільософ.

— A знаєш чому не склав її якийсь Українець? Знаєш причину? Причина та сама, ізза якої Америки не відкрив жаден з нас і жаден Лях. Нас і Ляхів випередив Колюмб. З того, що Америки не відкрив Українець, ще не виходить, щоби Українці не мали права їхати до Америки. З того, що нас випередив Німець і винайшов порох, ще не виходить, щоби ми не мали права тим німецьким винаходом стріляти. З того, що молитву катованого народу написав Лях, ще не виходить, щоби тої пісні не мали права співати катовані Українці.

— Колиж, бо й мова тої молитви польська, — Синько сперечався далі, — Ляхи співають її як свій національний гімн. Як ми її заспіваемо, то возьмуть нас за Ляхів, за ренегатів.

— Чи твої батьки українські патріоти, чи може перевертні? — Могила спітав сердито.

— Чого питаш, коли сам знаєш моого батька і мою маму?

— Знаю. Знаю, що вони щирі Українці, горячі патріоти. Ale знаю також що... Яка мова у вашій хаті?

Синько спаленів.

— Ти знаєш, чому у нас в хаті мова польська. Се старе виховане, перед другою едицією нашого національного відродження. Стара генерація вже знаціоналізована духом, але ще не знаціоналізована мовою. Мої батьки виховані по польськи, на старість вже не годні наломитися до того, в чим живе наймолодше покоління.

— У мене батьки вже наломилися до нашої мови, — додав правник. — Ішло дуже тяжко, але вже балакають по українськи. Бодай тоді, коли я дома. Батько вже й українську газету читає. Мама далі молиться з польського молитвенника, бо хоч по українськи балакає дуже добре, читати по українськи не вміє.

— Отже бачите! — Могила промовив голосом побідника. — Коли не можна інакше, то українським патріотом можна бути також по польськи. Се аномалія, але угрунтована історією нашого національного занепаду і нашого національного відродження. Коли наші мами не є ренегатами, хоч моляться з польських молитвенників, то й ми не прогрішимося, коли співаючи помолимося польськими словами. Слова пісні „з димем пожаруф“ чужі нам, але зміст пісні наш. Се наша молитва, бо то молитва катованого народу.

Коли вже ніхто не опонував, Могила промовив:

— Надіюся, що як заспіваемо, то той полюс, або прийде до нас, або запrosить нас до себе. Тоді мусимо дуже пильнуватися, щоби не стрілити якої дурниці, бо зачнеться дипломатична гра, котра розвяже наше соціальне питане: бути нам, чи не бути? Наша дипломатія мусить іти одною лінією, до однієї провідної звізди. Ворог недовірчий, буде вслуху-

ватися в кожде слово. Кожда суперечність скріпить його недовірчівість і він буде скупий в концесіях. Може і цілком зірвати дипломатичні переговори. Тому та наша дипломтія мусить бути в одній руці, чи ліпше кажучи, в однім писку. З ним тільки я буду балакати. Ви мовчіть.

— А як він сам забалакає до нас?

— То ви мовчіть. Будь то би по польськи не розумієте. Я буду за вас відповідати,

— А як він забалакає по українськи?

— Він скорше дасть собі язик вирізати, заки до інтелігента скаже одно українське слово. З хлопом буде балакати по українськи, і тільки по українськи. Балакати по українськи з інтелігентом, у таких панів те саме, що головна зрада.

По сім поученню Могила дав рукою знак і поголосився маєстатична величава, зворушуюча і потрясаюча молитва катованого народу:

”З димем пожаруф, з куржем крві братній до Цебе, Пане, біе тен глас“.

Полюс в другій хаті здрігнувся, схопився і поклав руку за ухо, щоби ліпше чути.

— Чи мої уха добре чують? — спитав кельнер. — Що вони співають?

— То я маю пану добродзейові сказати? — відповів кельнер. — Пан добродзей самі не знають? Сеї пісні ще ніколи не чули?

— Саме того, що знаю, питано вас. Бо то немовірне, щоби ту молитву катованого народу співали Москали.

— Я пану добродзейові вже казав, що то не Москали.

— Все одно! Хто в нашім kraю не Поляк, ані не Жид, той Москаль.

Пісня йшла далі:

„Скар'я то страшна, єнк то остатні, од такіх
модлув белее влос“.

Шлягун поступив два кроки вперед і станув на межі обох комнат. З широко розплющеними очима, з запертим віддихом вслушувався в пісню. Баси теольога і правника випили на верх, пісня греміла:

„Ми юж без скаргі нє знами спеву; венец
церньови врусл в нашо скронь“...

Шлягун поступив вперед і спинився в половині комнати між сусідньою і співаками. Неначеб ще не цілком вірив, що се „з димем пожарув“, та що то співають ті „з чорним піднебінем“. А хлопці, їй не глядячи на него, вдивляючися тільки в свого дирігента Могилу, кінчали:

„Вечне як помнік Твоего гневу, стерчи ку Тобе
благальна длонь“.

Шлягун вже не годен був вгамувати себе. Розпростер рамена неначе птиця до лету, або як би хотів обійти цілий світ, прискачив до співаків і зворушений, тремтячим голосом крикнув:

— «Браця! Браця мілі і кохані! Вибачте! Простіть мені, що я старий, відсталий від цивілізації селох, бо я шляхціц на загродзе, так тяжко скрив-
див вас. Простите, приймете до вашого товари-
ства?

Говорив, очевидно по польськи.

— Чому ж би ні! — Могила відповів по поль-
ськи. — Ми до нашого товариства дуже радо
приймаємо кожного інтелігентного чоловіка, коли
він не приходить з наміром викликати авантuru. Для
нас молодих і бідних студентів не-аби-яка честь,

коли до нас присядеся такий поважний, сивий, статочний. Ну, і як показує ваш золотий ланцух, такий великий богач. Сідайте, пане!

Хлопці зсунулися до купи і зробили для шляхтича місце праворуч Могили.

— Але заспіваете мені ще дешо? — спитав, сідаючи.

— Чим іншим не можемо угостити вас, як хиба тільки одним співом, — Могила відповів. — Ми біdnі студенти. Бачите, що самі сидимо при порожніх чарках. Як ви годні бути ситі самим співом то не скажете, що ми скупі, що не вмімо пошанувати гостя.

— Я не на це запросився до вас, щоби вурцувати біdnих школярів, — шляхтич відповів з обуренем. — То вже мій обовязок подбати, щоби ваші чарки не були порожні. Гей! Кельнер! Раз, два, три, чотири, п'ять, я шестий. Кельнер, шість вишнівок з румом!

Кельнер був бувалий і випрактикований чоловік. Він знов, як все те далі піде і як скінчиться. Вже коли шляхтич ішов до хлопців, кельнер поставив на блясі шість більших чарок і взяв у руки фляшку з вишнівкою. Ледви шляхтич крикнув, чарки вже були повні, кельнер вже ніс в одній руці бляху з чарками, в другій фляшку з горівкою. Поставив бляху на столі. Перший вхопив чарку Могила і підвівся. За його приміром пішли його товариши.

— За здоровле нашого добродзея. — Могила промовив торжественно — котрий своїм глубоким соціальним змислом і жертвенністю, неначе розрубав гордійський вузол, одним махом розвязуючи соціальне питане, над яким безуспішно ломили собі голову ми всі, як тут сидимо. Многая літа!

— Хлопці вдарили чарками об чарку шляхтича, вихилили і гукнули:

— Многая літа-літа!

Шляхтич також випив і промовив:

— Спасибі, вам, хлопці. Дякую за ваше „многая літа“. Я дуже люблю сю пісню. Хоч я не хлоп, то на всіх бенкетах в моїм дворі співають обовязково хлопське „многая літа“. Се дуже симпатичні слова. І спів мельодійніший, як в панськім „віват, нех живе нам!“ Хлопський діялект східних кресів, чи як то у нас хибно кажуть, русіньска, або українська мова дуже добре прикрашує національну і літературну матерну мову, себ-то польську... Кельнер, ще раз!

Кельнер поналивав, шляхтич взяв чарку.

— За ваше здоровле хлопці!

Хлопці очвидно, випили і посидали.

— Заспівайте щось, — шляхтич попросив.

Хлопці заспівали, щоби „соціальному реформаторові“ віддячитися по польськи.

„Дудні вода, дудні, в цемброваней студні. Чого вода дудні? Бо ест вода в студні. Седзелі голембе на високім дембє. Седзелі, седзелі, тай си полецелі. Ківа пес огонем, псем огон не ківа? Для чого пес ківа? Бо не огон ківа.

— То таке глупе! — шляхтич крикнув. — Співайте по хлопськи, але діялкотом східних кресів. Я люблю ті українські пісні. Вони мають гарний зміст, вони не такі глупі. І мельодія чудова, мелянхолійна. Слухаєш і тільки зітхаєш. Деякі і слезу витиснуть.

Хлопці гукнули:

„Ой летіла горлиця через сад“...

— Я ту пісню перший раз чую, — шляхтич промовив, здивований, — Я гадав, що всі українські пісні, з винятком сороміцьких, тужливо-мелянхолійні. Такі як: Не ходи, Грицю.

— Вибачайте, добродію наш, — Могила промовив, — але ми в сій хвили, в товаристві такого щедрого добродія, цілком не розположені плаксиво. Як випемо ще по одній, то заспіваемо ще веселішої.

— Кельнер, шість вишнівок: А може якої іншої?

— Може кнікебайне *) — кельнер піддав гадку.

— Нехай буде кнікебайне! — шляхтич відповів. — Ale се потреває з десять мінут, заки ви ті кнікебайне зробите. Поки що, наливайте вишнівки і принесіть чорну каву. Ale каву мокка, не фуси!

Кельнер поналивав вишнівки, сказав буфетовій касіерці, щоби зробила шість кнікебайнів і заніс до стола шість чарок чорної кави.

Від коли шляхтич присівся до стола, балакав з ним тільки Могила. Розмова йшла по польські. Товариші Могили до тої розмови не втиркалися. Балакали між собою, очевидно тільки по українські. Шляхтич нераз косим і недовірчим оком позирав на них та прикусував губи, але мовчав. Нарешті не видеряв і спитав свого сусіда по лівім боці:

— Ви може хлопи переодягнені за інтелігентів? Ваші руки показують, що вони не знають, що таке тяжка хлопська робота. Я не розумію, як можна так себе компромітувати. Як можна, публично і демонстративно послугуватися хлопською мовою, під-

*) Найріжніші лікери поналивані до чарки верствами на верх яловток.

носячи тим способом діялект до значіння мови національної? Сеж національний сепаратизм, се головна зрада!

Сусід полюса „ошую“ слухав, слухав і коли шляхтич замовк, спитав коротко :

— Га? Що кажете?

— Він Німець? — шляхтич спитав, звертаючися до Могили.

— Він Українець. Ми всі Українці, — Могила відповів.

— То він хиба хлоп! Але й хлопи, хоч по польськи не балакають, то бодай розуміють. А він вилупив на мене баньки і на мое питанє відповідає питанем „га“?

— Він хлопський син, але студент університету. Ми всі студенти. Як нас тут є п'ять, тільки я один балакаю по польськи. Бେ я романсував з одною Полькою, отже балакаючи з нею, я навчився по польськи. Вони ще невинні хлопці, з дівчатами взагалі ще не вдавались.

— Алеж бйтесь Бога! Хоч би всі були з хлопів, то ви чайже пройшли гімназію.

— Случайно так склалося, що ми всі п'ять виховалися в гімназії німецькій.

— Не казав я послови з моого округа, що сю гімназію, се зазулене яйце, сю пруську інтригу треба знищити?! — шляхтич крикнув, вдаривши пястуком об стіл. — Хитрий цісар грає комедію польського патріота, щоби від нас видурити польську корону, а тут накинув нам пруську гімназію, щоби деморалізувати молодь грецького обряду; щоби в молоді душі вщіплювати національну зраду; щоби з одного

племени польського народу сфабрикувати штучно окремий український народ !

— Нас ніхто не потребує штучно фабрикувати. Сфабрикувала нас сама природа і наша історія. Наші батьки Українці і ми Українці.

— Або я не Українець ? — шляхтич перебив.— Я ще ліпший Українець як ви. Я з кресів, ще з дальших кресів, бо аж з під Канева. Мій дід був ще православним. Мій батько був уніят, такий як галицькі хлопи і їх попи. Мене батько вже дав охрестити римському ксендзови, щоби вже не було ніякого сумніву, що я Поляк. Хиба Українці, очевидно інтелігентні, не билися з Москальми за свою польську вітчину ? Хиба я, щирий Українець, не був у польському повстаню ? А що мене вигнало з моєї дідизни над Дніпром і загнало до Галичини, як не моя участь в польськім повстанні ? Я втік з під московського кнута сюди і тут купив маєток. Я пе гадав, що зайдуся з такими диваками, як ви.

— Чому на вашу думку, ми диваки ?

— Бо ваш розум не в згоді з вашим серцем; бо ваші національні почування не римуються з вашими національними доктринаами. Бо ви генте рутені, себто з роду Українці, але націоне... ні пес, ні баран. Вибачайте, як переборщую, бо так зле не є. Ви добрі Поляки, тільки німецькі професори збаламутили вам розум і закаламутнили вашу національну думку. Тим то й ви, хоч вийшовши з хлопів на інтелігентів, ще не закинули вашого хлопського діялекту в користь вашої національної мови.

— Алеж пане ! — Могила став шляхтича оброзумляти, бо не хотів бути лицеміром. — Ми не Поляки, ми українські націонали. Наша мова не діялект польської, а самостійна мова окремої нації.

— Тери, фери ! З вас говорить пруська інтрига. Покажіть мені вашого Міцкевича... Не так ! Я зле висказався, бо Міцкевич ваш, так само як мій. Він спільній наш скарб, від чеської межі по Кавказ. Але покажіть мені Міцкевича в українській мові — і з думкою власної української державності!

— Ви про Шевченка нічого не чули ? — Могила спитав несміло.

— Де кум, де коровай ! Шевченко не національний поет. То гайдамацький агітатор. Демократичний агітатор. Агітатор проти царату, за що я його хвалю. Але він також агітатор проти шляхти, за що я повсів би його. Щоби його ідеї ширилися в народній масі, він, очевидно, писав хлопським діялектом. Се не національний український поет, так само як не українським націоналом був фанатичний польський націонал і демократичний революціонер Ценглевіч, котрий бунтував народ піснями складаними у вашім, хлопськім діялєкті. Чимало було таких польських революціонерів, що проти Москви і за Польщею агітували на східних кресах піснями в діялєкті тих кресів.

— Се правда. Деякі з них не хотячи збогатили нашу національну літературу. Не одну з їх пісень ще нині співають українські націонали.

Сусід Могили по лівім боці сіпнув його за рукав, Могила нахилився до товариша. Він шепнув йому до уха :

— Ти дебатуєш, сперечаєшся, а ми мліємо з голоду. Вечера у тебе була дуже скуча.

— Зараз зверну йому увагу на сумний економічний стан нашої суспільності і на масовий голод робучого люду. Але терпцю, бо треба робити дуже дипломатично.

— Шевчевко — то не Міцкевич — шляхтич тягнув дальше. — Примір Міцкевича повинен образумити вас. Він з роду Білорус з князівства літовського. Але що Білорусини також є племенем польської нації, то Міцкевич став національним поетом польського народу. Косцюшко був з українського племені, а бився за польську державу. Такими й ви всі повинні бути. І ви будете такими. Хоч хитрий Німець в тій триклятій німецькій гімназії закрутів вам голову якоюсь неістнуючою українською нацією, то все ж таки серце у вас лишилося польське. Як би не те, то ви були би так щиро не відспівали „з димем пожаруф“. Забаламутивши вас теорією про національну окремішність Українців, Німці тільки зводять вас на ту дорогу, по котрій далі йдучи, ви станете Москальми, поклонниками царути.

— Се виключене..,

— Не лиш не виключене, але в часті вже є! — шляхтич крикнув. — Ваші шляхотні серія в небезпеці. Ви вже заражені царизмом. Бо хто в нашій Галичині каже, що він не Поляк і не Жид, той Москаль!

— Чи Москаль співав би „з димем пожаруф“
— Могила спітав.

Шляхтич призадумався. Саме в сій хвили кельнер приніс кнікебайнє. Всі вхопили за чарки і вихихилили. Тільки один теольог, що ще не мав вправи і не вмів гладко проковтнути жовтка, захлиснувся. Полюс поставив порожню чашу на столі, сказав кельнерові „ще раз!“ і далі думав, що відповісти Могилі. Подумавши промовив:

— В сій пісні нема нічого про Москала, нема нічого проти царя.

Могила застукав ложечкою об чарку, підвів руку, сказав «нє дбам», і тріпнув рукою. Пішла пісня.

„Нє дбам яка спаднє кара: міна, Сибір..чи кайдани.., Я завше вєрни поддани, працоваць бенде на цара. Гди в кольонях осенде, огруд скопе, зеє гженде. На тей гжендзе садзіць бенде сам лен і same конопле. З тих коноплі бендо ніці. Сребрем овіта ніць шара може се кєдись пощиці, же бендзе стричкем на цара“.

Ще коли се хлонці зачали співати, якийсь панок при дальшім столі скопився, глянув злісно на співаків, сплюнув і вийшов з каварні тріснувши за собою дверми. Коли хор замовк, полюс крикнув:

— Дзєці мое! Як на вас патрше, то мі прши-відуйо се дзярскє косинери Косцюшка. Нех вас уцалує!

Шляхтич вхопив обіруч голову Могили і поці-лував в чоло. Ту саму операцію виковав на товари-шах Могили.

— Тепер вже вірите, що ми не Москалі? — Могила спитав.

— Чи ви знаєте, хто був той, що вийшов коли ми співали? То був Плюшанов, редактор москов-ської газети.

— Вірю вам, — шляхтич відповів. — Тільки мене болить се, що у ваших чистих польських душах засіяне зерно німецької інтриги. Сідайте. Я ще маю годину часу. За годину відіде мій поїзд. Гадаю, що ще досить маю часу, щоби вам пояснити ріж-ницю між нацією і племенем нації.

Кельнер приніс шість чарок з кнікебайнами.

— Вибачайте пане, але ми вже не будемо пити.— Могила перебив. — Нам вже пора до хати.

А то чому? — шляхтич спітав здивований.

— Бо ми привикли жити морально. По ночах в шинках не валяємося і не запиваємося до безтями. Се одно. Друге, ми вже й так забогато випили на порожні шлунки. Се нездорово і небезпечно. Як би ми до тих порожніх шлунків всипали ще по чарці, то вона звалила би нас з ніг.

— Порожні шлунки! Бідні хлопці. Чому ж ви зараз не сказали мені сего? Я й не подумав, що то вже так пізно. Я сам почув голод. То вже пів до четвертої а вечеру їлося о осьмій. Не диво, що ви голодні і що я голоден. Що тут можна дістати?

— Тут не реставрація, то каварня, — Могила замітив. Хиба би айншпенера і булку.

— Айншпенера? Я соромивсь би замовляти половину порції... Кельнер, шість пар ковбасок! Окремо на тарелях хрін і муштарду. До сего ще шість фляшок пива і шість чорних. Очевидно, також булки. Ще й цигаретів дайте цілу сотку.

Ковбаски вже грілися в кипучій воді, отже кельнер скоро приніс. Всяка розмова усталала, бо товариство сконцентрувало свою увагу на ковбасках. Їли і попивали пивом. Коли скінчили і взялися до чорної, та позакурювали папіроски, шляхтич поклепався рукою по животі і сказав:

— А знаєте, що я ще голоден! Мабуть і ви всі. Кельнер, ще раз! Дайте ще раз! Дайте шість горівок, потому шість пар ковбасок, булки, шість фляшок пива і шість чорних! Але насамперед ходіть сюди, нехай заплачу, бо за хвилю буду мусів утікати.

Кельнер приступив і став рахувати. Коли вже зрахував, каже:

— Ще заки пан добродзей прийшли, ті паничі мали по одній вишнівці. Чи дорахувати?

— Очевидно, очевидно! — шляхтич сказав. — Пячь горівок менше, пять більше в такім рахунку не робить ріжниці.

— Кельнер дорахував, шляхтич заплатив.

— Тепер, — шляхтич знов звернувся до хлопців, — мушу вас переконати, що ви таки Поляки, не якісь там Русини чи Українці.

— Ви згадували, що о п'ятій відходить ваш поїзд. — Могила замітив.

— Я вам вже сказав, що ще маю цілу годину часу.

— Се було саме перед годиною. — Могила відповів, показуючи на кавярняний годинник на стіні. Його власний годинник лежав заставлений в банку вірменського монастиря.

Шляхтич вихопив власний годинник, глянув на него і крикнув з жахом:

— Я вже спізнився!

— Ще ні. Ще маєте двадцять і п'ять мінут.

— За двадцять п'ять мінут не зайду на залізницю.

— Перед каварнею стоять фякри. Довезуть за п'ятнацять мінут.

— То бувайте здорові! Вірте мені, що нинішній день був один з найщасливійших в моїм життю. — Зерно, яке я кинув, впало на добрий ґрунт. Приймесья. Я не сумніваюся, що ви, розваживши все те, що чули від мене, отримаєте з того баламутства, яким вас обмотує германська інтрига. Бо ваші серця, рішучо польські. Заспівайте мені щось на дорогу... Щось веселого, щоби мені весело їхалося.

Шляхтич подав кождому хлопцеви руку, сердечно стискаючи і звернувся до дверий.

— Заспівайтеж мені на дорогу, — попросив ще раз, стоячи вже на порозі.

Хлопці гукнули:

„Гей не дивуйте, добрій люде“... Шляхтич слухав стоячи вже за порогом. Його очі ставали що раз більші. Вислухав першу строфу, при другій не віддержал.

— А бодай вас дяблі взелі! — крикнув, люто лиснувши очима. — Добре каже пословиця: „не кажи гоць, аж перескочиш“, Я вже гадав, що їх навернув і ними скріпив боеву силу народу, а то ось що! Заклили собі з мене. Тепер вже буду знати, що свята правда в словах: „грека фідес, мала фідес“ (грецька віра, лиха віра) та що з такої муки білого хліба не спечеш!

Тріснув за собою дверми, сів на фякри і поїхав.

— Чи дати зараз се, що той пан замовив і за що вже заплатив? — кельнер спитав, приступаючи до стола.

— Пізнійше скажу, що з тим буде, — Могила відповів і коли кельнер відійшов, забалакав до товаришів:

— „Квід агіс, прудентер агас, ет респіце фінем“. (Що робиш, роби розумно і позирай на кінець). На нині маємо досить. Гроші дістане один з нас аж після завтра. Я ще надіюся на Кліма Анкевича. Але він, як подужає, то прийде аж в ночі. А чим будемо жити через день?

— Гадаєш се, що сей панок замовив і за що заплатив, сконсумувати аж завтра? — спитав Синько.

— Очевидно. Так будемо обезпечені і через завтрашній, радше через нинішній день. Кельнер!

Кельнер прийшов і спитав:

— Що скажете?

— Перекажіть тому кельнерови, що буде мати дневну службу, що кождий з нас має в кождій хвили право до одної горівки, одної пари ковбасок, двох булок, одної фляшки пива і одної чарки[¶] чорної кави. Той добродій заплатив ще за себе, але що вже було пізно, відійшов. З сего шестого гарнітуру резигнуемо. Нехай гроші за него будуть вашим напивком.

Кельнер прирік, що ту інструкцію перекаже своєму дневному товарищеві.

На столі в картоні було ще дев'ятьдесят паніросок, шляхтичем також вже заплачених. Могила поділив рівно по вісімнайцять кождому і ціле товариство вийшло.

— Ти, Могило, несогірший політик, — промовив Ґеольог. — Ти ще колись будеш послом. Як не в парламенті, то бодай в краєвім соймі.

Теольог виворижив. По кільканайцяти роках Могила засів на кріслі соймового посла і сидів на нім аж до смерті.

ПАРЦЕЛЯЦІЯ.

Світова війна кінчилася. Австро-угорська монархія доживала свого віку. В Перемишли в гарнізоновій лічниці лежав між іншими жертвами війни, австрійський оберлейтенант Українець Осип Галчук. В цивільному стані він був укінченим правником. Завдяки воєнним гараздам в мокрих і зимніх ямах, його легені стали ігровицем туберкулів. Що він воєнної служби на фронті робити не може, команда позволила вченому військовому лікареві ствердити аж тоді, коли крізь ті легені пролетіла італійська кулька і недужого знайшли в крові, без духа. Щастє, що ворог цілу днину пражив огнем, отже ніхто не важився вихилити з окопів голови, щоби простріленого присипати землею і так — добити його. Аж підвечер цальба затихла. Військовий лікар зробив квасну міну, бо йому сказали, що прострілений розплющив очі і дихає. Не було іншої ради, як недужому і раненому дати відпустку до шпиталю, щоб, як знов здужає станути на ногах, назад взяти його на фронт.

Довго він лежав в тім шпитали. Пострілова рана загоїлася, але туберкули далі робили своє.

Горячка не покидала його, покашлював. Він знов, що з ним зло. Але знов також, що деколи й туберкули дістають від всемогучої природи, сказатиб, відпустку, та на якийсь час припиняють свою деструктивну роботу. Така відпустка приходить звичайно в теплім, сухім соняшнім часі.

— Коби пережити зиму і дожити тої весни!
— Галчук промовив, зітхаючи до свого сусіда, хлопської дитини, що також відлежував якусь пострілову рану. — Але я весни мабуть не дожию. Зима що лиш іде, а вона довга, предовга.

— Пане лейтенант, не журіться, з вами ще так зло не є! — потішав його сусід. — Мій брат був цілком таксамо недужий.

— І вийшов? — Галчук спитав.

— Та де вийшов! Торік поховали його.

Так потішений оберлейтенант до решти втратив надію діждатися весни. Але та весна таки прийшла і то в які дві неділі по сій розмові. Хоч то був кінець вересня, прийшла весна. Не та, що стоять в календарі, але та, про котру мріяв кождий Українець. Зі Львова прийшла урядова вістъ, що там Австрію вже поховали. Прийшла вістъ, що столицею австрійської Галичини обсадило українське військо, та проголосило утворення української держави.

Галчук висکочив з ліжка.

— Ви чого? Куди? — спитав його лікар, котрий саме в сій хвили увійшов у салю.

— До служби! — Галчук відповів. — У нас мужви багато, офіцери в більшості чужинці. Хто зна, чи нам за свою державу ще не треба буде битися!

— До служби і битися підуть здорові. Ви лягайте, бо ще на ногах встояти не годні?

— Ноги розходяться. Чую досить сили.

— То так здається в першій хвили зворушення. А зробите пару кроків, то обезсилені впадете на землю.

— Яке вам діло до того, впаду чи ні? Як я хочу...

Галчук не договорив. Вхопився за очі, бо хоч був білій день, для него зробилася ніч. Сів на ліжку і аж тоді провидів.

— Чи довго ще я буду тут гнити прикований до ліжка, коли мої товариші робитимуть службу, може й на фронт підуть? — спитав лікаря.

Лікар був тої думки, що Галчук зі шпиталя вже не вийде, бо його винесуть... на кладовище. Гадав, що се станеся найдальше за місяць, отже відповів:

— Мусите полежати ще який місяць. Потім будете могли йти хочби знов на фронт. Але до тої пори ані думайте вставати.

— А ти чого встав? — лікар спитав Галчуко-вого сусіда, того постріленого, котрий також вискочив з ліжка. — Чи й ти хочеш зголоситися до служби, відійти на фронт? Бо телеграфують, що велика сила Ляхів напирає на Львів, а українського війська мало.

— Війна, як мав бути, то буде й без мене одного, — пострілений відповів. — Але як тепер мене дома не буде, то мені пропаде пару моргів ґрунту.

— То твій ґрунт не заінtabульований на тебе? — лікар спитав.

— Та що з того, що він заінtabульований, коли його тілько, що кіт наплакав. Мені треба би ще пару моргів з панської ниви. Вона саме о межу

з моєю. Сицилісти все казали, що як буде Україна, то панські ґрунта розберуть хлопи; розпарцелює сама держава і роздасть. Як би я тепер лежав тут або пішов до Українського війська, то двірський лан розпарцелюють без мене. Як я пізнійше верну відсі, або з війни, то дістану дірку з обарінка.

— Не думайте, що панську землю зараз будуть ділити, — замітив Галчук. — Насамперед мусить бути закріплена українська держава. Як настане спокій і лад, то держава утворить земельну комісію, котра буде ґрунта ділити.

— Хто буде ждати на якісі комісії, то не дождеться нічого. Хлопи самі поділять. Хто що вхопить і буде пильнувати з колом, чи й з крісом в руці, то се й буде його. Для тих дурних, що будуть служити у війську, не лишиться нічого. Я такий дурний не є. Мушу бути дома, мушу бути при парцеляції. Провалю колом голову такому, що скотів би брати ту парцелью, що межує з моєю нивкою.

— Алеж чоловіче! — крикнув лікар. — Ти до дому не дойдеш. Ти щойно по операції. Рана ще не зрослася. Розрухаеш її, то блюзне кров. Зажди ще з тиждень.

— Щоби за той час мої сусіди розікрали землю? Нема дурних! Прикажіть пане доктор видати мій огяг. Як ні, то піду так як стою. Морозу ще нема, до мого села тільки дві милі відсі.

— І єдагу не дістанеш і відсі не випустяТЬ тебе. Якби я тебе пустив, то мене скаралиби. Відобралиби докторську грамоту.

— То я йду так! — оперований воркнув і пустився до дверей.

— Задержати його! — лікар крикнув, коли впіртюх вже був під дверми.

Вартові заступили йому дорогу. Він з усієї сили пхнув одного, так що той впав на плечі і лежав неподвижно. Гелнув собою об землю так, що йому духа заперло. Три вартові вхопили раненого і на силу вели назад до ліжка.

— Пустіть мене! — ревів. — Там парцеляють. Люди розкрадуть землю... мені не лишать нічого Пустіть!

Скажена лють і розпуха додала йому сили. Як замахнув собою, то два вартові відлетіли від него. Третого колпнув у черево, так, що і той пустив його. Заки інші скаменулися, він скочив на ліжко, що стояло під відчиненим вікном. З ліжка на вікно, з вікна на подвіре.

— Щастє, що то лиш партер, — лікар замітив. — Правда, високий, всеж таки тільки партер. Як би так з поверха, то розбивсь би.

Один вартовий вийшов. Заки зайшов на місце, минула добра хвиля, бо треба було обйти ціле крило шпиталя. Нарешті лікар почув з подвіря крик:

— Пане регіменцгарц, пане регіменцгарц! А ходіть но сюди. Боржй! З него злетів бандаж, кров бухає мов з ринви.

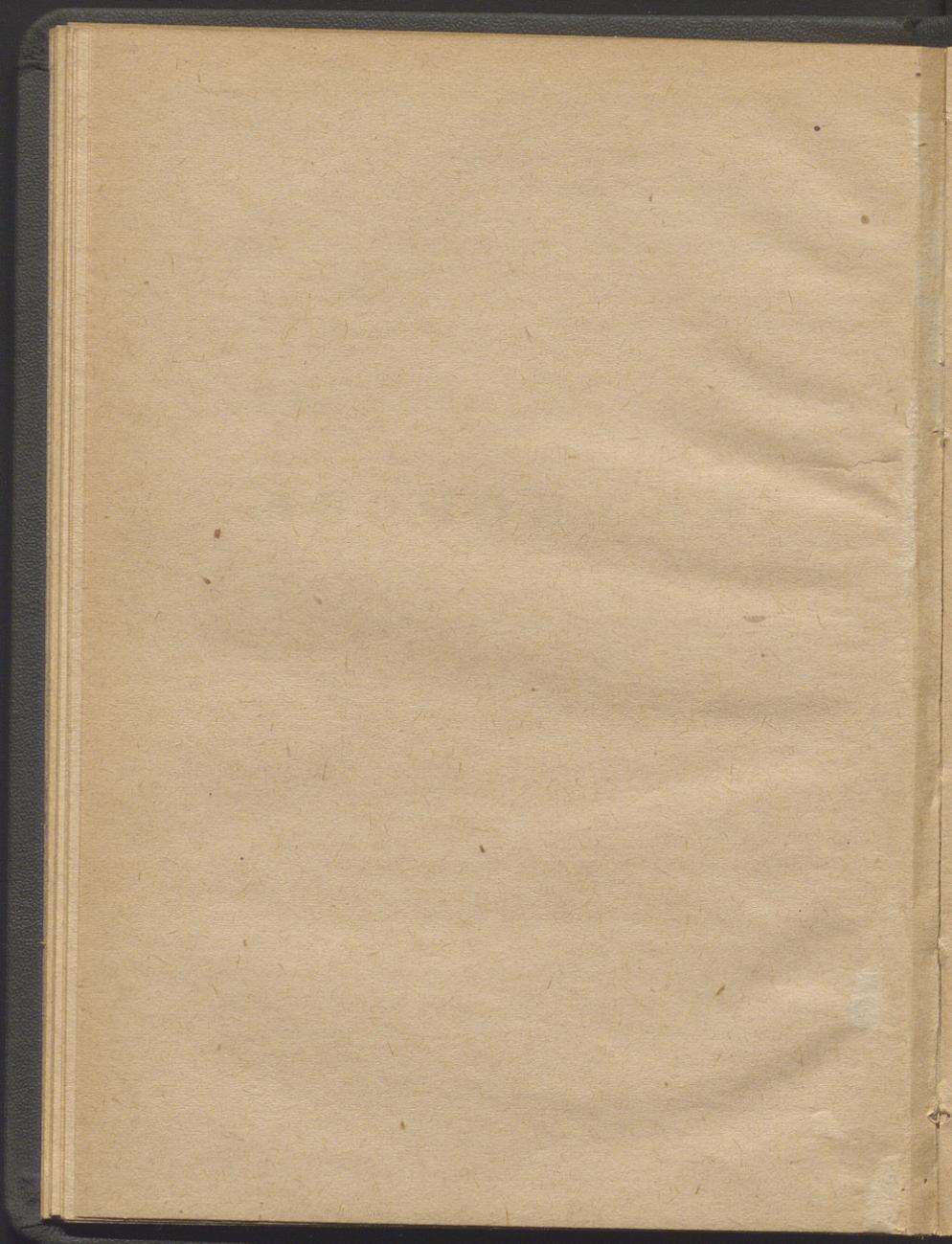
Лікар скочив до шафки з бандажами. Вхопив пару сувертків, свою торбу з інструментами і вибіг. Коли прибіг на місце і нахилився над лежачим в крові, взяв за пульс. Тільки махнув рукою і сказав:

— Занести до трупарні! Він вже вмер від упливу крові.

Парцеляторові дали парцелю: два метри довгі метри широку, два метри глибоку, пів метра висоти. Засипавши, дали парцелі номер, прибитий на хресті.

СИНІ КОРОВА

Світова війна зігнала до головного військового шпиталю в Перемишли таку силу недужих і калік, що дня першого листопада року 1918 був би там, як то кажуть, і шпильки не докинув. Ті недужі що годні були балакати, балакали всіми мовами цілого світа. В просторих салах шпиталя молилися всі віри цілого світа, кождий свому Богові. Вже з самої австрійської армії приходили до того шпиталя люди ріжної породи, бо Австро-Угорщина мала велику силу найріжніших народів. Але до того самого шпиталя давали також полонених, отже до представників австрійських народів, приходили ще представники народів інших держав. З поза австро-угорських народів, найчисленніші були представники народів царської Росії.

Ось в такім товаристві австрійський офіцер, Українець Галчук лежав тої днини, коли на одній частині румовища по старій Австрії проголошено Західно-Українську державу і заповіджено її злуку з Україною Східною. Вість про се, котру до Перемишли приніс телеграф зі Львова, зігнала з ліжок і поставила на ноги всіх тих недужих і калік, що годні були підвєстися і станути на ноги. Всі кричали, щоби їм дати одяг.

Поки йшла війна, поти кождий силкувавсь дістатися до шпиталя. Коли вже був там, силкувався як найдовше не виходити. Поки лежав у шпитали, поти був беспечний, що не возьме його кулька, ні яка інша біда. Богато було таких, що самі покалічили себе, щоби тільки з фронту відійти до шпиталя. Прострілені руки або ноги, які опинилися в шпитали були майже без винятку асекурацією від ворожої кульки в голову або від якого іншого воєнного нещастя, гіршого як прострілена рука.

Тепер, холи вже не було небезпеки, що вишилють на фронт, кождому шпиталь став непотрібним. Кождий волів бути дома. Отже шпиталь став випорожнюватися. Чехи втікали в Чехію, Мадяри в Мадярщину, Німці до Відня і поза Відень. Кождий силкувався як найскорше бути дома. І Українці, кождий, котрий міг тільки встати, покидав шпиталь. По двох днях шпиталь був майже порожній. Лишилися тільки ті, котрих недуга, чи каліцтво прикували до ліжка і котрих лікарі силою задержали.

Між тими, що лишилися задержані силоміць, був також оберлейтенант Галчук. Рвався до служби, бо чув, що Українці мають мало офіцирів, але лікарі не пустили його. Все потішали його, що за місяць буде міг вийти. Так потішали, бо ні на хвилю не сумнівалися, що до місяця туберкули одоліють його і він, хоч про ніяку парцеляцію не думав, дістане, як вже не один товариш дістав, парцелю... два метри глибоку.

В Журавиці під Перемишлем стояв, полишений Австрією дев'ятий полк піхоти. Мужва була майже виключно українська, офіцери з усіх народів Австро-Угорщини. Між офіцірами найбільше Поляків, найменше Українців. Німці, Чехи, Мадяри від-

іхали, лишилися Ляхи і жміночка Українців. З сего скористала мужва і цілий полк здезертиував. Всі розбіглися, щоби бути дома, коли реформатори зачнуть панські лани парцелювати між хлопів. Чейже ті, що звали себе соціалістами, хоч ними не були, голосили, що першим ділом українського уряду буде аграрна реформа.

Коли жінка українських офіцирів лишилася без війська, Поляки заволоділи Перемишлем. В польськім комунікаті стояло, що при тій нагоді Поляки взяли 578 полонених, в тім 32-ох офіцирів. Саме тільки українських недужих і қалік лежало в перемиських військових шпиталях, яких Поляки відслали до табору полонених в Вадовицях. Таким способом і Галчук опинився у Вадовицях між воєнними полоненими Польщі.

Вісти з українського фронту і горяче бажання станути в рядах борців, неначе підтяли силу його внутрішнього ворога. Бактеріям неначе повилітали зуби, його організм став кріпшати. Коли засвітило весняне сонце, Галчук почув у собі свою давну силу, з якою вступив був, хоч поневільно, в ряди австрійської армії. Невеликі гроши, і в тім таборі Галчука вже ніхто більше не бачив. Пройшов гори на Угорщину, з Угорщини ще раз горами зайшов в Галичину і опинився в Станиславові. Лікарі не приняли його до війска, але він вперся.

— Не видержиш, хлопе! — казали йому. — Не видержиш більшого маршу. Про життє в окопах, то й бесіди не може бути.

Галчук не вступався. Команда, бачучи його добру волю, взяла його до служби, але на фронт не вислала, бо там потрібні були здорові. Вислано

його на чехословацьку границю до Лавочного, де став сотником граничної військової сторожі.

— І се потрібна служба, — Галчук подумав. — І тут потрібний старшина. Здоровіший від мене, замість сидіти тут, піде на фронт.

В сотні Галчука ріжні були люди. Були старші і молодші. Були хлопи господарі, були хлопи парубки. Були також ремісничі челядники, міські пролетарі.

Хоч се не була фронтова позиція, Галчук мав роботи чимало. Роботу давали йому ріжні дипломатичні місії, що приїздили до нас, або виїздили за наш кордон. До нас приїздили місії французькі, англійські, швейцарські й інші. Найбільше було місій французьких. Вони приїздили з превеликої цікавості. За кордон виїздили головно місії з Великої Ураїни. Кождий поїзд був переповнений ріжними дипломатичними місіями Великої України Членами тих місій були старші мушчини і хлопці, старші жінки і дівчата. Велика їх сила робила враження, що кожде село України виславо за кордон якусь дипломатичну місію, зложену з кільканадцяти мужів і жінок, синів і доньок.

Таку місію не легко було обслугити, бо кождий член місії їхав з великим багажом. Окрім того кождий член місії мав ручний куфер, з яким ніколи не розставався, якого ні на хвилю не випускав з руки. Очевидно, бо той куфер повний був дипломатичних актів, себ-то банкнотів, золота й срібла. Інакше не могло бути, бо ті члени місії або втікали перед большевиками, або здезертирували від державної служби. Очевидно, не забули взяти з собою ріжних цінностей, своїх, або..., чужих...

Ше більшу мороку, як з місіями, сотник Галчук мав зі своєю мужвою. Як в кождім війську

і в його сотни були ріжні люди. Не лише ріжні віком і ріжні з професії, але й ріжні інтелігенцією, ріжні характером, ріжні силою своїх національних почувань. Були там такі, що доброхіть зголосилися до української армії, але були й витровлені в лісочих нетрах і приставлені полевою жандармерією. Приставлені жандармом, приходили босі і майже голі. Як дістали одяг і чоботи, треба було дуже пильнувати, бо при першій ліпшій нагоді щезали. Але й не одного, що сам зголосився, можна було підозрівати, що він прийшов тільки по чоботи. Як дістав їх, то щез. Цілком покладатися можна було тільки на таких охотників, котрі зголосилися добре одягнені, взуті, ще з крісом і муніцією. В сотни було таких, Богу дякувати дві третини. Непевна була третя третина.

Годі сказати, що дезертири, чи кандидати на дезертирів були трусами. Не страх перед ворожою кулькою, чи страх перед ворожими газами були причинами дезерції. Сотня чайже не стояла на фронті і небезпеки втрати життя чи каліцтва не було. Не було також голоду й інших воєнних невигід. Служба мужви була тут дуже легка.

Також не можна сказати, що в сотни були національно несвідомі, котрим доля України була байдужа. До дезерції змушувала, видно, тільки деяких, одна велика, майже непоборима сила. Сею силою була... господарка на власнім ґрунті. З хвилюю, коли прийшов час сінокосів, або час копання картофель, тільки полевий жандарм годен був господаря здергати від дезерції... бодай на час тих сінокосів і копання картофель. Потому треба було ті картофлі, може й трохи зерна спрятати так, щоби людська праця не впала жертвою реквізіції.

Реквізіція, то в ухах сільського господаря страшне слово! Нічим повінь, нічим огонь, нічим повітрє. Хлоп так завзявся проти реквізіції, що хоч би мав свою працю на продаж і хочби реквізіція давала йому подвійну торгівлю ціну, він, як може сковати, не дасть. Волів би, щоби злодій вкрав, бо реквізіція на його думку, то ще гірше, як розбій на гладкій дорозі. Не диво, що хто тільки мав роботу на своїй власній ниві, або мав що „декувати“ перед реквізіцією, дезертирував. Втікав, не заливаючи взяти „комісійних“ чобіт. Своїх і (по змозі) свого „кампата“, себто товариша.

Українська армія найбільше терпіла через велику недостачу чобіт. І сотня Галчука не світло була взута. Каменисті дороги і плаї в горах скоро доруйновували вже наднищені чоботи. В сотні були три шевські челядники і вони від сходу сонця до заходу тільки латали ї латали. Нарешті прийшов тужно вижиданий запас нових чобіт. Галчук проголосив, що завтра буде торжествення роздача. Ціла сотня дістане нові чоботи!

Смерком зголосився до кватири Галчука якийсь його жовнір, кажучи, що має сказати сотникові щось дуже важного. Галчук позвав його до себе.

— Що скажеш? — спитав.

— Погано! — пане сотнику. — Чоботи прийшли. Лішче було би, як би прийшли трохи пізніше, або як би цілком не прийшли.

— Покажи твої підошви!

Жовнір відвернувся, показав одну стопу, потім другу.

— Тобі чоботи прийшли за скоро? — Галчук спитав здивований. — Ти вже підошв не маєш. Вилазять голі стопи.

— Коли ж бо через ті чоботи буде дезерція. Вже, деякі, коли вчули, що прийшли чоботи, шушикають. На добавок, саме тепер сінокоси. Як би пан сотник не вгнівалися, то я щось порадив би.

— За добруволю ніколи не гнівається. Як рада буде добра, послухаю.

— Я радивби, всім тим, що дома мають сіно-жатки, нові чоботи дати аж по сінокосах.

— Ті чоботи, які тепер на їх ногах, за пару днів до решти порозлітаються. Жовнір не може ходити бoso, як в магазині є нові чоботи. Твою раду використаю так, що прикажу пильнувати їх. Котрі то?

Жовнір назвав по імені чотирох своїх товаришів, котрі мали сіно-жатки. На другий день ціла сотня дісталася нові чоботи. Третої днини показалося, що здезертирували тільки два. Четвертої днини нараховано, що сотня зменшилася ще о чоритох. Okрім тих, про котрих була бесіда в розмові жовніря зі сотником, здезертирували ще два, котрі мали же-нитися і на котрих переходили господарства їх батьків. Ще днину пізніше щез один, котрий почув, що в його селі, в Перегінську громада вже парцелює лани української митрополії. Ось причина, чому в українській амрії Перегінців не було.

Коли так Галчук сидів у своїй кватирі стурбований, що то буде, як духом дезерції заразиться ціла сотня, сказали йому, що якась баба привела до війська свого сина, та хоче балакати з паном сотником. Він вийшов перед хату і справді побачив бабу з парубком, більш-менш 22-літним. Сотник скривився, бо парубок був тільки в подертих по-лотняних штанах, в сорочці ще більше подертій, простоволосий і босий.

— Сей прийшов тільки по чоботи! — Галчук подумав. — Як діставе чоботи, ще й цілий одяг, щезне.

— Що ви скажете? — спитав.

Баба прискочила до него і вхопила за руку, щоби поцілувати. Він сховав руки за спину і каже:

— Не цілуйте, бо я не ваші мама. Скажіть, чого ви прийшли?

— Та я, прошу пана капітана, привела моого сина до українського війска, — баба відповіла.

— Ти в австрійськім війску не був? — Галчук спитав парубка.

— Та був, прошу пана капітана. Я був на італійському фронті. Як Австрія розлетілася, я вертав до краю. В Кракові заарештували мене Поляки, бо я Українець. Арештували всіх Українців, що вертали до краю. В купі з іншими дали мене до табору полонених у Вадовицях. Я відтам втік. Тепер зголошуся до українського війска.

Галчукови очі заискрилися з утіхи, що дістав такого патріота. Тепер вже знову, чому той парубок босий, майже голий. В такім полоні рядовик не міг мати чобіт, ані доброго одягу. Беручи в полон, стягали з него все, окрім сорочки і другої штуки біля, тої дискретної. Але й сорочку, як була добра, стягали і давали здерту.

Галчук ще й тому втішився, бо дістав світливий примір, котрим чайже здужає — гадав — образумити тих своїх вояків, котрі ще може думати про дезертирство. Позвав перед себе цілу сотню і промовив до неї з одушевленням:

— Ось дивіть на сего парубка і слухайте, як він любить Україну! Був на страшнім італійському фронті. На тім фронті, з котрого майже ніхто жи-

вий, або цілий не вертав. Попав у польський полон. Він втік відтам, щоби своїми грудьми заслонити Україну!

Свою промову Галчук хотів поповнити оповіданнem самого парубка, отже став випитувати:

— І я втік з вадовицького полону, та зголосився до української армії. Ти просто відтам?

— Вже буде чотири місяці, як він вернув до хати, — баба відповіла за сина, котрий задовго думав, що й як відповісти.

Галчука неначе в серце кольнуло. Подумав, що тут щось смердить. Щоби дальшими відповідями не ослабити вражіння, яке на сотни зробив появою парубка і своєю короткою промовою, приказав сотні відійти. Коли вже лишився тільки з бабою і з парубком, спитав:

— Ти може хорував, що так пізно зголосився до війська? Українські жандарми не були в твоїм селі, не чіпали тебе?

Парубок мовчав. За него знов відповіла мама.

— Прошу пана капітана, він не винен, бо то я його не пускала.

— Як то не пускали? — Галчук спитав. — Ви держали його на припоні? Може на ланцуху, як пса?

— На припоні не держала. Він втік в ліси і ховався. Я йому носила їсти. Бо, прошу пана капітана, він мій син, я його мама. Скажіть самі, чи є на світі така мама, така сука, що доброхіть дала би свого сина до війська? Ще й тоді, коли війна!

Галчук звернувся до парубка:

— Як ти не був на припоні, то чому ти сам не зголосився? Ти не знат, що за тобою питаютъ жандарми?

Парубок далі мовчав, за него знов відповіла мама.

— Та що з того, пане капітане, що знат? Він знат, що шандарі розшибаються за ним. Але він також знат, що йому вже пора женитися і газдувати на своїм. Там в селі жде на него дівчина, ще й богачка. Як він піде до війська, то її зараз віддадуть за іншого.

Галчук стояв перед загадкою. Не знат, що бабу спонукало тепер сина не лише пустити до війська, але й приставити його. Неначеб боялася, що сам не зголоситься.

— Чи ви нараз прозріли? — спитав. — Чи рушила вас совість? Ви таки додумалися до того, що ваш син повинен боронити Україну?

— Де там прозріла! Я не була сліпа, щоби аж тепер, на старости літ прозріти. Совість мене не рушила, бо моя совість чиста. Я нічого лихого не вдіяла, а з тих гріхів, що мала раньше, я вже висповідалася. І відпокутувала. Совість хиба тепер зачне мене гризти. За те, що я власну дитину приставила до війська.

Замість розвязати загадку, відповідь баби вбила ще більшого ჭлина в голову Галчука. Він став тратити рівновагу.

— То що, до дідька, присилувало вас приставити сина сюди?

— Корова, пане капітане, корова!

— Шооо? — Галчук спитав, витрішивши з дива очі. — Корова? Та яким чудом?

Ніяким чудом, тільки тим, що її забрали шандарі. Командант нашої жандармської станиці, лю-

тий пес. Серця в груди не має й тілько, що за нігтем. І хитрий він. Від всіх батьків, котрих сини поховалися в лісах і до українського війська не пішли, шандарі позабирали корови. За кожного парубка одну корову. Віддадуть аж тоді, коли парубок зголоситься до війська. Отже я пішла до ліса по сина і привела його вам. Дайте мені посвідку з печаткою, що я сина вже приставила вам.

— То ви сина до війська не пускали, бо то ваша дитина?

— Та так, прошу пана капітана. Я ж його мама. Я його носила, я його в болях родила, я його кормила власними грудьми...

— Тепер ви його приставили за корову?

— Та я вже казала, що так пане, капітане.

— Або ви корову носили, в болях родили, кормили власними грудьми? Ви мама тої корови?

— Десь також, пан капітан кажуть таке!

— Я тільки кажу, що син ваша дитина, отже він вам милійший, як Україна.

— Та таки так.

— Але вам корова милійша, як дитина?

— Та бо... Та бо, прошу пана капітана, за корову треба дати гроші. До роботи є в мене ще два сини. А без корови, яке б то було господарство!

Галчук відвернувся і пішов писати посвідку, що дезертир ставився, та що його мамі можна віддати корову. Вийшов назад, дав бабі посвідку і сказав:

— Ідіть з Богом!

— Нехай Бог має тебе в своїй опіці! — баба заголосила, обіймаючи сина за шию.

До уха шепнула йому:

— Не втікай, аж прийду сюди і скажу тобі,
що корову вже віддали і я її вже сховала в лісі.
Також не кивайся відси, поки не дістанеш нового
мундура і нових чобіт.

ТОГОЖ АВТОРА ПРОДАЮТЬСЯ:

ІШЛИ ДІДИ НА МУКИ (введене в історію України)	зл. 1·50
ГЕТЬМАН МАЗЕПА	" 0.30
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ I. (княжий вік)	" 1.40
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ II. (литовсько-польський вік)	" 0·80

ОПОВІДАНЯ.

ПЛАСТУН	зл. 1·20
ШАГІН - ГЕРАЙ	" 0·80
ДО ВІРИ БАТЬКІВ	" 0.80
НЕБІЖЧИК ХОДИТЬ	" 1.40
КРОВ ЗА КРОВ	" 2.00
ВОЛЮ БУТИ КОЗАЧКОЮ	" 0.90
ПРИГОДИ ЗАПОРОЖСЬКИХ СКИТАЛЬЦІВ	" 3·60

КОМЕДІЙ.

РАДНИК ЗАРУЧИВСЯ	0.90
З ЖИВОГО МЕДВЕДЯ	" 1.50